

КРИТИЧЕСКОТО МИСЛЕНЕ И МЯСТОТО МУ В КЛАСНАТА СТАЯ

Маргарита Паназова

Минно-геоложки университет "Св. Иван Рилски", 1700 София, E-mail: marpa@abv.bg

РЕЗЮМЕ. Този доклад разглежда една изключително важна област от образованието – критическото мислене и неговата безспорна необходимост за усъвършенстване мисловните процеси на студентите така, че те да станат по-добри и осъзнати учащи се.

Авторът предлага разнообразие от дефиниции за критическото мислене от видни експерти и хора от образованието, които са изучавали, анализирали и доказали мощния ефект и неотложната нужда от неговото прилагане в днешните училища и университети като средство за преодоляване на мудността и кризата в образователната ни система. Именно окаяното положение на образователните системи по целия свят е принудило специалистите да обърнат особено внимание на това, което се изучава в класната стая и как то се преподава.

В допълнение, авторът предлага два подхода, подходящи за училищни и университетски преподаватели – задаване на ориентировъчни и провокиращи въпроси и използване на мисловни карти. И двата метода са добре известни, но тук те са представени в контекста на критическото мислене, което да внесе свежа струя от разнообразие в процеса на преподаване и учене.

CRITICAL THINKING AND ITS PLACE IN THE CLASSROOM

Margarita Papazova

University of Mining and Geology "St. Ivan Rilski", 1700 Sofia, E-mail: marpa@abv.bg

ABSTRACT. This paper deals with a powerful domain in the sphere of education – critical thinking and its undeniable significance for the improvement of the thinking processes of our students, helping them become better and more conscientious learners.

The author offers a wide range of definitions of CT by renowned experts and educators, who have studied, analyzed and proven its mighty effects and the urgent necessity of its application in present-day schools and universities as a means of overcoming the sluggishness in our educational system. It is namely the dire state of educational systems all over the world that has urged specialists to pay close attention to what is taught in the classroom and how it is done.

In addition to the brief overview of CT, the author proposes two approaches for school and university teachers to use in their teaching – asking probing questions and using mind maps. These methods are well known, only here they are presented in the context of critical thinking and its effect to stir a fresh edge in the teaching-learning process.

Образователната система на почти всяка страна по света е подложена на яростни атаки. Учени, професори, учители, студенти и ученици смятат, че тя е остаряла, необразователна, едва ли не на смъртен одър, а би могло да се каже и по-остро – вредна. Много образователни експерти твърдят, че тя е задушавача - тя не спомага за раждане на нови идеи. Напротив, това, което тя главно прави е да кара учениците, а дори и студентите, да запаметяват информация.

Защо би могло да се каже, че образованието, в днешното му състояние, е вредно? Не е ли това противоречие само по себе си? Не е ли образованието това, което внася знание и светлина в живота на хората? Образованието в днешния му вид е не достатъчно добро, тъй като му липсват ресурсите да прикове вниманието на учениците/студентите, да ги мотивира и вдъхновява. Видни учители от подиума на световния форум TED обвиняват днешното образование казвайки: „Колкото по-дълго децата ни прекарват в училище, толкова по-малко любопитни са те.“ Или „Училището ги приковава и осъжда на години скука.“ И още, „Образованието се превръща все повече и повече в модела на бързото хранене –

еднообразно и стандартизирано“, Сър Кен Робинсън. Много често вместо да им бъдат задавани интригуващи въпроси, чиито отговори и решения учениците да търсят, от тях по-скоро се изисква да заучават неща наизуст, като по този начин те се чувстват лишени от всякакво чувство за стойност. Това изглежда абсурдно на фона на днешните информационни технологии. Имайки достъп до каквато информация пожелаят, студентите, а и учениците много често нямат нужда толкова от някого, който да им предлага информация. Ето защо е необходимо учителите и университетските преподаватели да преосмислят своите подходи и начини на мислене и да започнат да прилагат методи, които да са интригуващи и оценявани.

Основната цел на тази статия е да хвърли светлина върху една изключително важна същност на образованието – критическото мислене и как то допринася за жизненоважна промяна в процеса на преподаване и учене.

Какво е критическо мислене?

Критическото мислене се счита за ключово умение за всеки специалист на лидерска позиция, от която и да е

област на живота. Това е обективният поглед върху всяка ситуация.

Ето няколко дефиниции за критическо мислене:

„Критическото мислене изисква от нас да използваме нашето въображение така, че да виждаме нещата от перспектива, различна от нашата и да си представим вероятните последици от тази позиция.“ Bell Hooks/*Teaching Critical Thinking*

„Критическото мислене така, както е приложено в теста на Уотсън и Глейзър, е способността да видиш една ситуация, да я оцениш, да осмислиш и разбереш множеството перспективи, да разпознаеш и отсееш фактите от мненията и предположенията.“ **Goodwin Watson, Edwin Glaser**

„ КМ (критическото мислене) е набор от интелектуални умения и психологически навици за решаване на проблеми, за откриване на истини, за ясно общуване.“ Paul Stearns

„Процесът, чрез който тестваме твърдения и аргументи и определяме кой има достойнства и кой няма. Основните процеси на критическото мислене са изследването, тълкуването и преценката.“ Vincent Ruggiero

Според Ричард Пол: „Критическото мислене се състои от набор от умения и отношение. Ключови компоненти на КМ: тълкуване, анализ, заключаване, оценяване и саморегулиране.“ И още от него: „КМ е дисциплинираната умствена дейност на оценяване на аргументи или твърдения и правене на преценки, които могат да направляват вярвания и предприемането на действия.“

„Критическото мислене е начин на размишление, което изисква достатъчно подкрепа за вярванията на човек, и нежелание да бъде убеден, ако липсва такава.“ (Тата, 1989, р. 64)

„Критическото мислене е активно: то е активно направляване и оценяване на собствената мисъл, така че да можеш да реализираш собствения си потенциал на човешко същество. ...Критично мислещият човек има волята да подлага своите предположения на съмнение; той е настойчив, скептичен и непредубеден. Той ще разгледа всички гледни точки, но няма да приеме всичките.“ **Michael Price**

Всички тези дефиниции показват едно нещо – за да стане истински, вдъхновяващ, ценен, плодотворен и желан от учащите се, процесът на преподаване и учене трябва да провокира техните възможности за мислене. Критическото мислене с всички свои компоненти трябва да се използва, за да се прогонят скуката, апатията и недоверието, насадени в повечето от учащите се и да се породи силен интерес, да се запали желанието за намиране на отговори, да се пробуди духа като цяло. Учащите се в днешно време са буквално наводнени от информация, вероятно до точката на пресищане. Още малко от нея в час и те просто блокират, спират да чуват и мислят. Това, от което се нуждаят е свеж въздух от нови идеи, които да запалят въображението им. Учащите се не бива да бъдат третираны като обекти, които да бъдат пълнени с информация; трябва да им се предоставят интересни дилеми, представени по завладяващ за тях начин. Разбира

се, това е по-лесно да се каже, отколкото да се претвори в реалност.

Защо е необходимо критическото мислене?

Загрижени образователни експерти, учители и университетски преподаватели по целия свят смятат, че настоящото състояние на образованието се нуждае от незабавно внимание и промяна. Един начин да се преобърнат нещата към по-добро е като се използва и преподава критическо мислене. Разглеждат ли учащите се даден проблем *обективно* или са склонни да проявят пристрастие? Могат ли да различават обективността от предразсъдъка; факта от мнението? Могат ли да разсъждават добре? Всички умения, отнасящи се до критическото мислене трябва да бъдат преподавани на учащите се или по-скоро да бъдат развивани от ранна възраст. Те обаче са от първостепенна важност за университетските студенти в различни области като литература, социални науки, математика, наука и четене – умение, което лежи в основата на всички останали. Критическото мислене се изгражда най-добре, докато учащите се справят със специфично съдържание, например, когато се опитват да разгледат един текст обективно; когато се занимават с академично проучване; когато готвят презентации; или когато организират информация, анализират я и я оценяват. Според Ричард Пол, това точно е областта, в която съществува най-много дефицит както от страна на преподаващите, така и на учащите се – липса на добри умения за разсъждение. За да могат учителите да преподават тези умения на своите ученици, те самите трябва първо да са ги усвоили. Това означава, че учителите трябва да са активни и динамични през целия си кариерен живот, да използват всяка възможност да повишават своите квалификации; учителите (и всеки занимаващ се с образование) трябва да са в крак с всички новости, не само в своята област на преподаване, но и в останалите науки тясно свързани с тяхната.

Основна концепция на критическото мислене е аргументът. Аргументът се състои от предпоставки и заключение. Да могат да градят добри аргументи е друго умение, което учащите се трябва да овладеят, което ще им помогне да подобрят мисловните си способности, а в резултат и умението да се аргументират писмено. Думите могат да бъдат използвани като „оръжие“ в даден аргумент и да оказват огромно влияние. Много често, обаче, аргументите се използват манипулативно и подвеждащо по ред причини. Ето защо е нужна способност да се разпознава добрия от лошия или неверен аргумент.

Прилагане на критическото мислене в класната стая

Един начин за успешното прилагане на критическото мислене, което да стимулира учащите се, е те да бъдат научени да задават правилните въпроси: **кой, какво, къде, кога**, но двата въпроса, които са изключително провокативни и ползотворни, са **как и защо**. Между другото, това е начинът, по който малките деца учат, като задават безспирните си въпроси. Тяхното любопитство е неизчерпаемо. Ето това любопитство, тази жажда за знание за достигане до истината, трябва да се подхранват непрестанно в класната стая. Много често студентите се боят да задават въпроси или просто не знаят какво да

питат. Освен всичко останало, способността да задават добри въпроси би повишило комуникационните им умения. Това е базисно умение, чието развитие спомага за достигане в дълбочина на нещата и в резултат на по-доброто им разбиране, анализиране и оценяване. „Въпросите са силата, която задвижва нашето мислене“, Ричард Пол. Тук е необходимо да се поясни, че само отворените въпроси са в служба на критическото мислене, въпросите от затворен тип не вършат работа. Освен това, задаваните въпроси трябва да са провокиращи, ясни и точно формулирани. Правилният въпрос води до вярната информация. Много често при разрешаване на даден въпрос е необходимо да се зададат много въпроси, за да се стигне до съответната информация, от която да се направят заключения, които да доведат до разрешаване на проблема. Задаването на уместни, логически въпроси в сферата на критическото мислене изисква добри стандарти. Универсалните интелектуални стандарти според Ричард Пол са: яснота, правилност, прецизност, уместност, широта и логика.

Добри въпроси могат и трябва да бъдат задавани, когато се занимаваме с медиите и се опитваме да се справим с непреодолимата информация, заливаща ни ежедневно. Става все по-трудно да се ориентираме в потока от информация, много често противоречива, и да сме сигурни, че не сме манипулирани, нарочно или не, от медиите, които от своя страна рядко са независими и обективни. Критично мислещият човек, обаче, трудно може да бъде манипулиран, тъй като той по-лесно би могъл да се ориентира и разпознае вярното от фалшивото/грешното твърдение в даден аргумент. Ето тук е връзката между разсъждаването (предлагането на обосновани аргументи) и задаването на въпроси. Един пример ще илюстрира какво авторът има предвид в случая. Да си представим следната ситуация в класната стая. На група студенти (ако са студенти по чужд език, то те трябва да са напреднали) се дава информация, която е доста противоречива. Ключов момент в критическото мислене е умението да се оценяват аргументите, за да се определи дали са добри или слаби. В този контекст, студентите получават задачата да зададат възможно повече въпроси в опит да стигнат до истината и решат дали дадената им информация е противоречива и най-вероятно манипулативна. Тази задача ще изисква известно проучване, търсене в интернет и намиране на различни източници на информация. От изключителна важност е студентите да бъдат скептични и почерпят информация от различни източници. Въпроси, които биха били полезни са: *Какво знаем вече за? Как можем да го проверим и тестваме? Как бихме могли да открием, че това е, каквото ни се представя? Какво означава? Какъв е контрааргументът за.....? Защо е важно? Какво може да се предположи от? Как това влияе на.....? Съгласни ли сте или не с твърдението? Какви доказателства има, подкрепящи вашия отговор? Какви са силните и слабите страни на? Какво смятате предизвиква? Защо? По какъв друг начин би могло да се погледне на? И т.н.*

Друг интересен инструмент, с който студентите могат да бъдат запознати и който ще провокира тяхното критическо мислене, е използването на мисловни карти. Както се казва една снимка или картина струва колкото хиляда думи. Според ясна дефиниция от сайта на

mindmapping.com „Мисловната карта е диаграма за представяне на задания, думи, концепции или идеи, свързани с или подредени около една централна концепция или тема.

Мисловната карта използва нелинейно графическо оформление, което позволява на използващия да изгради интуитивна рамка около една централна концепция. Изграждането на такава мисловна карта превръща дълги списъци от монотонна информация в цветна, запомняща се и стройно организирана диаграма, която работи в синхрон с естественния начин на работа на мозъка.“

Това е стимулиращ, творчески метод, който веднъж овладян, може да бъде изключително ползотворен. На студентите се възлага задача да създадат такава мисловна карта на проблема, върху който работят. Дори и да няма напълно ясни аспекти на разработвания проблем, с рисуването на подобна карта, студентите откриват неясните и картината придобива цялостност. Създаването на мисловни карти провокира съзидателност, защото е рисунка – рисунка на нещо, което ти помага да разбереш смисъла му. Могат да се използват различни цветове, както и да се нарисуват много клони и подклонове по усмотрение. Студентите сътворяват своята рисунка върху даден проблем, който искат да разрешат или просто да разберат по-добре и запомнят. Като следваща фаза – фазата на затвърждаване, студентите получават задача да работят по двойки или групи, където ще трябва да разясняват своята мисловна карта, т.е. да анализират. Получава се учебен процес в действие. Студентите не седят пасивно, втрещени в своя преподавател - те са активно ангажирани, подтикнати да мислят и творят.

В заключение, тази статия накратко описва същността на критическото мислене и предлага два различни подхода за неговото приложение в класната стая. Критическото мислене е начин на мислене, който трябва да бъде преподаван и използван във всяка образователна институция и, ако все още не се прилага, то това е наложително да се направи. Ричард Пол, експерт по преподаване на критическо мислене казва: „Критическото мислене, ако някак си стане всеобщо приложимо по света, би създавало един нов и много различен свят; свят не само все повече в наш интерес, но необходим за нашето оцеляване.“

Литература

<http://www.teach-nology.com/tutorials/teaching/blooms.html> / Critical Thinking Fundamentals: Introduction to Critical Thinking / <https://www.youtube.com/watch?v=Cum3k-WgJfw>
Teaching Critical Thinking /D-r McGuire / <https://www.youtube.com/watch?v=oj9S2DmWaGc>
7 Skills students need for their future / <https://www.youtube.com/watch?v=NS2PqTTxFc>
Charles Leadbeater - Global Learning Innovations / https://www.youtube.com/watch?v=vyiY9cY_sM4
<https://litemind.com/what-is-mind-mapping/>
Michael Price/ Published on Dec 26, 2012/https://www.youtube.com/watch?v=9oAf3g5_138 /

How to Think Critically and Learn Anything /
<https://www.youtube.com/watch?v=ruu2U3YoZ2Y>
Paul, R. and Elder, L. (May 1996). Foundation For Critical
Thinking / <http://www.criticalthinking.org/pages/the-critical-mind-is-a-questioning-mind/481#top>
Tony Buzan 'Innovative learning and thinking techniques' at
Mind & Its Potential 2011 /
<https://www.youtube.com/watch?v=RUO3PrzXB-M>
Sir Ken Robinson - Educating the Heart and Mind/
<https://www.youtube.com/watch?v=l1A4OGiVK30>
Reason: Why Students - and Often Teachers - Don't Reason
Well / <https://www.youtube.com/watch?v=Y3YvC7U1zfl> /
Published on Apr 23, 2015

Thinking outside the box requires a box: Michael Bahr /
https://www.youtube.com/watch?v=5aUJyDC_gT8
On Critical thinking and connected knowing by Blithe Mcvicker
Clinchy /
http://capstone.unst.pdx.edu/sites/default/files/Critical%20Thinking%20Article_0.pdf
Bell Hooks/ Teaching Critical Thinking / Practical Wisdom /
http://samples.sainsburysebooks.co.uk/9781135263508_sample_526048.pdf
<http://www.macmillanenglish.com/life-skills/developing-critical-thinking/>
<http://www.macmillanenglish.com/uploadedFiles/wwwmacmillanenglish.com/Content/Campaigns/life-skills/Life-Skills-Lesson-5-GET-THINKING-Dr-Kagan.pdf>
Why even smart, sensitive people make bad judgments.dpuf /
<http://www.parentingscience.com/empathy-gap.html>

Статията е препоръчана за публикуване от кат. „Чужди езици“.